

Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека
Відділ наукової інформації та бібліографії

Серія «Розстріляне відродження»

Життя, обірване доброю

*Бібліографічний список літератури
до 135-річчя від дня народження
Миколи Костянтиновича Зерова*

Хмельницький
2025

Пропонуємо до уваги користувачів бібліографічний список літератури із серії «Розстріляне відродження». Серія присвячена діячам духовно-культурного та літературно-мистецького покоління 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст. в Україні, які створили високохудожні твори у галузі літератури, живопису, музики, театру і які були знищені тоталітарним сталінським режимом.

Історія української літератури драматична. Періоди піднесення не раз обривались цензурними перепонами, ідеологічними процесами, політичними репресіями ...

А 1930-ті роки – особливий період в історії ХХ століття, в творчості цілого покоління митців. Юрій Лавріненко – дослідник «розстріляного відродження», вважав, що поети й письменники, які в двадцяті роки відвернули культурну смерть України, більшовицькою владою були понижені, репресовані, духовно зламані. Радянське літературознавство їх тривалий час замовчувало. А в діаспорній літературній критиці ці люди ще тоді здобули містке найменування – митці «розстріляного відродження».

Особливе місце серед них посіли неокласики. Про саме існування унікальної групи митців, що підносили українську літературу до світового рівня, Україна дізналась лише через кілька десятиліть.

Вони справді були класиками української літератури. Та радянській владі генії стали не потрібні. Неокласиків звинуватили в антирадянських настроях, у ненависті до «пролетарських письменників» і почали знищувати.

Основоположником неокласичної школи поетів, перекладачем, істориком літератури, критиком був Микола Костянтинович Зеров.

Микола Костянтинович народився 26 квітня 1890 р. у м. Зінькові на Полтавщині. Батько М. К. Зерова був учителем, потім – завідувачем міської школи, інспектором народних шкіл. Мати – з дрібного землевласницького роду Яреськів з-під Диканьки.

Початкову освіту М. Зеров здобув у Зіньківській міській школі, якою завідував батько. В одній групі з Миколою Зеровим навчалися Павло Губенко (майбутній Остап Вишня), Михайло Тарханов (відомий художник-графік), Сергій Підгаєцький (художник-футурист).

У 1900–1903 рр. М. К. Зеров навчається в Охтирській гімназії, а досягнувши тринадцятилітнього віку, сам приїжджає до Києва і йде на прийом до директора Першої київської гімназії Є. А. Безсмертного. Між ними відбувається розмова. Після того М. Зеров подав документи і був зарахований до гімназії. Перша Олександрівська класична гімназія вважалася найповажнішою з усіх гімназій міста.

Після закінчення гімназії, у 1908 р., Зеров вступив на історико-філологічний факультет університету св. Володимира в Києві.

Після закінчення університету, 1 серпня 1914 р., Зерова призначають на посаду викладача історії Златопільської чоловічої, а з жовтня 1916 р. – ще й жіночої гімназії, де він працював до весни 1917 р.

У квітні 1917 р. М. Зеров взяв участь у роботі українського вчительського з'їзду як один із його секретарів. Тут, у Києві, ще 13 березня 1917 р. у приміщенні Другої чоловічої гімназії на Бібіковському бульварі (тепер бульвар Шевченка)

було влаштовано Другу українську державну гімназію ім. Кирило-Мефодіївського братства на чолі з філологом Феоктистом Сушицьким. У цій гімназії з 21 вересня 1917 р. до 1 жовтня 1920 р. Зеров викладав латину і секретарював у педагогічній раді. У 1918–1920 рр. він також викладав українознавство в Архітектурному інституті.

У ці роки Микола Зеров увійшов до елітарного гуртка діячів української культури, що гуртувався довкола Георгія Нарбута. До нього також входили Павло Тичина, Лесь Курбас, Вадим Модзалевський. У «Літературно-науковому віснику» Зеров надрукував свої перші переклади з Вергілія, Овідія й Бодлера, а 1920 р. у видавництві «Друкар» вийшла у світ його «Антологія римської поезії» – переклади з Катулла, Вергілія, Горація, Пропорція, Овідія й Марціала.

1919–1923 рр. були досить непростими в житті Миколи Зерова. Він переживає голод 1919-го і 1921-го рр., тиф. Відбувається нелегка душевна боротьба вченого й поета, який намагається осмислити навколишню дійсність, стан літератури того періоду і себе в ній. Приїхавши до Києва тринадцятирічним хлопчиком з провінційної Охтирки, Микола Зеров доклав колосальних зусиль, щоб опанувати рафіновану культуру передреволюційного міста. Революція й громадянська війна розбили в друзки ті форми, яких Зеров так старанно собі прибирав. Він тяжко переживав смерть видатних діячів культури – Бориса Грінченка, на похороні якого Зеров виступав, Костянтина Михальчука й Олександра Русова, яких він знав особисто. Зерову десь протягом одного року випало написати некрологи П. Дорошенка, Н. Кибальчич, В. Кобилянського, Г. Михайличенка та ін. Він журився, що залишаються часто-густо не кращі, що добір не можна назвати «природним».

З 1 жовтня 1923 р. М. К. Зеров працює професором української літератури у Київському інституті народної освіти (так звався тоді Київський університет), а 1 жовтня 1930 р. він очолив кафедру української літератури в цьому навчальному закладі.

Київський період життя вченого і поета, зокрема час його викладання в ІНО, – найбільш плідний у творчості Зерова та інших неокласиків. Та й взагалі їхня культурна діяльність невідривна від київського антуражу, від київського рельєфу, рясно прикрашеного творіннями славетних Растреллі, Шеделя, Беретті та інших творців минулого.

Крім викладання в Київському ІНО, М. К. Зеров ще читав лекції у Другій торговельно-промисловій школі та в Київському кооперативному технікумі. У зимовому семестрі 1924 р. вів спецкурс з української літератури в Археологічному інституті при науково-дослідній кафедрі мистецтвознавства, де й гуртувалася в основному молодь зі старих інтелігентних родин.

Як історик літератури, Микола Зеров мав свої уподобання і симпатії. Раз по раз повертався він до творів Лесі Українки й Анатолія Свидницького, досліджуючи все нові аспекти їхньої творчості. Він написав монографії про Юрія Федьковича, Пантелеймона Куліша, Івана Франка, Марка Черемшину, Михайла Старицького, Якова Щоголева.

Учений-енциклопедист, природжений інтелігент не міг спокійно працювати в центральному українському університеті. Він постійно відчував на

собі цькування з боку літературних ворогів. А восени 1934 р. почалися тяжкі випробування в його житті. 1 вересня М. К. Зерова звільнили з викладацької роботи в університеті, а 1 листопада – і з наукової. Того ж дня, 1 листопада 1934 р., помер від скарлатини його десятирічний син Костянтин (Котик).

Близько 11 січня 1935 р. М. Зеров виїхав до Москви. Він намагався одержати замовлення на переклади, влаштувався на службу по лінії кіно.

Наприкінці квітня 1935 р. Миколу Зерова заарештували і привезли до Києва. Його звинуватили у приналежності до терористичної організації.

У травні 1936 р. М. К. Зеров перебував у пересильній тюрмі в Ленінграді, біля Олександро-Невської лаври. А в червні того ж року його доправили до Соловецького табору. Тут також перебували Василь Мисик, Мирослав Ірчан, Олекса Слісаренко, Григорій Епик, Лесь Курбас.

Миколу Костьовича влаштували прибирати господарчі служби, потім – до табірної бібліотеки за бібліографа. У вільний час він перекладав «Енеїду» Вергілія.

Рідні надсилали М. Зерову на заслання посилки, а коли вони почали повертатися назад, батько вченого звернувся із відповідним запитом. Йому відповіли, що Микола Костьович помер у лікарні 1937 р. Пізніше, коли уже після війни такий запит написала дружина Зерова, їй надіслали – і чомусь із Магадана – довідку із зовсім іншою датою смерті чоловіка – 13 жовтня 1941 р. Насправді ж його було розстріляно 3 листопада 1937 р. в урочищі Сандармох.

У 1958 р. М. К. Зерова було реабілітовано.

Микола Зеров був геніальним перекладачем з цілого ряду мов, тонким поетом, глибоким літературним критиком. Вплив Зерова на творчість українських і не українських митців ще будуть досліджувати.

Він мав феноменальну пам'ять, був енциклопедично ерудованим, володів понад десятком мов. Знався у світовій літературі, театрі, образотворчому мистецтві, архітектурі, астрономії, географії...

Про Зерова-викладача ходили легенди. Його лекції відзначались глибиною розуміння світових закономірностей розвитку культури, вишуканими естетичними смаками і нещадною логікою. На них приходили студенти інших факультетів Київського університету і навіть інших навчальних закладів Києва. Сиділи на підвіконнях аудиторії, стояли в проходах, у дверях... Якщо гасло світло, він продовжував вести лекцію, цитуючи напам'ять поезію, і прозу, і цілі сторінки документів.

Він знав напам'ять сотні творів давньогрецькою і латиною, англійською, італійською і французькою, польською і білоруською... Соловецькі в'язні чекали тих перекладів, як живої води. У поезіях далеких віків вони знаходили відблиск своєї долі.

Михайло – молодший брат Миколи Зерова зібрав уцілілі твори брата. Хтось утримав вірш у пам'яті... Хтось зберіг журнал... У когось знайшлась книжка... Він видав вірші Миколи Зерова і його друга Павла Филиповича, опублікував книжку спогадів про неокласиків «Безсмертні». В поетичній творчості Михайла Зерова тема протистояння злу і перемоги духу завжди перекликалась зі спогадами про брата і загиблих разом з ним.

Саме завдяки Михайлу Зерову-Оресту твори Миколи Зерова було збережено для скарбниці української літератури.

Місце поховання Миколи Зерова невідоме. Пам'ятну плиту в Києві встановлено на могилі сина.

Матеріали взято з ресурсів:

<https://ukr.md/2020/04/yaka-zh-girka-o-gospodi-czya-chasha-mikoli-zerovu-130/>
<https://knu.ua/ua/geninf/osobystosti/zerov/>

Твори М. Зерова у фондах Хмельницької ОУНБ

Б15331-1
84(2=УКР)7
З-58

Твори : в 2 т. Т. 1. Поезії. Цикли. Сонети / М. К. Зеров. – Київ : Дніпро, 1990. – 842 с.

Б15331-2
84(2=УКР)7
З-58

Твори : в 2 т. Т. 2. : Історико-літературні та літературознавчі праці / М. К. Зеров. – Київ : Дніпро, 1990. – 594 с.

А37644
84(4УКР)6
З-58

Вибране : поезії, переклади, диплом. робота / М. К. Зеров; передм. М. М. Сулима. – Київ : Укр. письменник, 2011. – 712 с.

В3220
83.3(4УКР)
З-58

Українське письменство : іст. нарис / М. К. Зеров ; упоряд. М. М. Сулима. – Київ : Вид-во ім. Олени Теліги, 2003. – 1302 с. : портр.

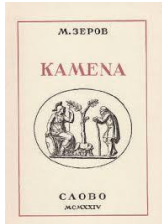
М928-2
83.3(4УКР)
У-45

Микола Зеров : [поезії] // Українське слово: хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ століття : в 4-х кн. : навч. посіб. / упоряд. В. Яременко. – Київ, 2001. – Кн. 2. – С. 43-48.

A15332
84(2=УКР)7
3-58

Антологія римської поезії : Катулл. Вергілій. Горацій. Проперцій. Овідій. Марціал / М. К. Зеров. – Репр. відтворення вид. – Київ : Час, 1990. – 63 с.

A15330
84(2=УКР)7
3-58

Камена : проза / М. К. Зеров. – Репр. відтворення вид. – Київ : Час, 1990. – 76 с.

A15331
84(2=УКР)7
3-58

Сонети і елегії : поезія / М. К. Зеров ; уклад. С. І. Білокінь. – Київ : Час, 1990. – 79 с.

B22980
83.3(4УКР)
3-58

Лекції з історії української літератури (1798-1870). / М. К. Зеров ; ред. Д. В. Горзлін. – Торонто : Мозаїка, 1977. – 272 с.

У2
3-58

Вибране : проза / М. К. Зеров. – Київ : Дніпро, 1966. – 540 с.

84(4УКР)6
У45

Чорніє лід... То був щасливий...[вірші] [Електронний ресурс] / М. Зеров // Український ренесанс. В. Сосюра, В. Свідзінський, М. Йогансен, М. Рильський, М. Бажан, М. Зеров : поезія / авт. проекту Є. Вятчанінова, Є. Олійник. – Київ, 2012. – 1 ел. опт. диск (CD-ROM). – (Аудіокнига для людей із вадами зору).

Електронні копії видань творів Миколи Зерова у електронній бібліотеці «Культура України» НБУ імені Ярослава Мудрого

До джерел [Електронна копія] : іст.-літ. та крит. ст. / Микола Зеров. – Електрон. текст. дані (1 файл : 309 Мб), 1943 (Київ: НБУ ім. Ярослава Мудрого, 2015). – Бібліогр. у підрядк. прим. – Режим доступу: <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=6820>. – Назва з титул. екрана. – Дата перегляду: 09.04.2025.

До джерел [Електронна копія] : літ.-крит. ст. / М. Зеров. – Електрон. текст. дані (1 файл : 87,0 Мб), 1926 (Київ: НБУ ім. Ярослава Мудрого, 2015). – Бібліогр. в підрядк. прим. – Режим доступу: <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=6820>. – Назва з титул. екрана. – Дата перегляду: 09.04.2025.

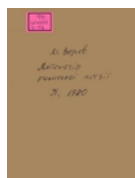
Нове українське письменство [Електронна копія] : іст. нарис / М. Зеров. – Електрон. текст. дані (Київ: НБУ ім. Ярослава Мудрого, 2016). Вип. 1. – Електрон. текст. дані (1 файл : 145 Мб). – Київ : Слово. – 1924 (Київ: НБУ ім. Ярослава Мудрого, 2016). – Бібліогр. в підрядк. прим. – Режим доступу: <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=7711>. – Назва з титул. екрана. – Дата перегляду: 09.04.2025.

Мої зустрічі з Г. І. Нарбутом [Електронна копія] / М. Зеров // Бібліологічні вісті. – 1927. – № 1. – С. 102-105. – Режим доступу: <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=8030>. – Назва з титул. екрана. – Дата перегляду: 09.04.2025.

Від Куліша до Винниченка [Електронна копія] : нариси з новіт. укр. письменства / проф. М. Зеров. – Електрон. текст. дані (1 файл : 262 Мб). – Київ : Культура, 1929 (Київ: НБУ ім. Ярослава Мудрого, 2017). – Режим доступу: <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=8360>. – Назва з титул. екрана. – Дата перегляду: 09.04.2025.

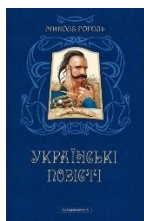

Антологія римської поезії [Електронна копія] : Катулл, Вергілій, Горацій, Проперцій, Овідій, Марціал / Микола Зеров. – Електрон. текст. дані (1 файл : 21,9 Мб). – Київ : Вид. т-во «Друкарь», 1920 (Київ: НБУ ім. Ярослава Мудрого, 2018). – Режим доступу: <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=9477>. – Назва з титул. екрана. – Дата перегляду: 09.04.2025.

Вибране [Електронна копія] : [зб. творів] / Микола Зеров, Євген Плужник. – Електрон. текст. дані (1 файл : 82,5 Мб). – Харків : Фоліо, 2020 (Київ: НБУ ім. Ярослава Мудрого, 2022). – (Шкільна бібліотека української та світової літератури). – Режим доступу: <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=14201>. – Назва з титул. екрана. – Дата перегляду: 09.04.2025.

Твори, перекладені М. Зеровим у фондах Хмельницької ОУНБ

Б50079
821.161.1
Г58

Гоголь М. В. Українські повісті : найкращі переклади / М. В. Гоголь; пер. з рос. М. Т. Рильського, М. Зерова, худ. В. Єрко. – 4-те вид. – Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2019. – 608 с. : іл.

У1
С 44

Сковорода Г. С. Сад пісень: вибрані твори / Г. С. Сковорода ; пер. М. К. Зеров ; уклад. В. В. Яременко. – Київ : Веселка, 1980. – 190 с. : іл.

Література про М. Зерова

А44834
821.161.2.09
К88

Кужавська Є. Микола Зеров : дослідження / Є. Кужавська. – Харків : Фоліо, 2019. – 122 с.

А15333
83.3(2=Укр)
З-58

Білокінь С. І. Закоханий у вроду слів. М. Зеров – доля і книги : есеї / С. І. Білокінь. – Київ : Час, 1990. – 42 с. : іл.

83.3(2=Укр)
З-58

Брюховецький В. С. Микола Зеров: до 100-річчя від дня народження / В. С. Брюховецький. – Київ : Вид-во «Знання», 1990. – 18 с.

П1172-7(2013)
80
З-41

Кирилюк Т. Античність і творчість М. Зерова // Збірник наукових праць студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського Національного університету ім. І. Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2013. – Вип. 7. – С. 32-34.

В4025
72.6(4Укр)
Д11

Лященко О. А. Зеров Микола Костьович // Діячі науки і культури України : нариси життя і діяльності. – Київ; Чернівці, 2010. – С. 223-225.

- Б41833 Попельницька О. Зеров Микола Костянтинович // 63.3(4Укр) О. Попельницька, М. Оксеніч. Сто великих діячів культури. – П57 Київ, 2010. – С. 356-361.
- Б48632-2 Поезія Миколи Зерова // Шевельов Ю. Вибрані праці : в 71 2-х кн. – Київ, 2009. – Кн. 2. – С. 405-426.
- Ш37
- Б33618 Курас І. Ф. Зеров Микола Костянтинович (1890-1937) : 63.3(4Укр) український літературознавець, поет, перекладач // П78 Провідники духовності в Україні. – Київ, 2003. – С. 422-423.
- Б33298 Микола Зеров // Лавріненко Ю. А. Розстріляне 84(4Укр)6 відродження: антол. 1917-1933. – Київ, 2001. – С. 113-115.
- Л13
- М874-2 Микола Зеров (26.IV.1890 – 3.XI.1937) // Українське 84(2)7Укр слово: хрестоматія української літератури та літературної У45 критики ХХ століття : в 4-х кн. : навч. посіб. / упоряд. В. Яременко. – Київ, 2001. – Кн. 2. – С. 42.
- М958-1 Зеров Микола Костянтинович // Українські письменники: 91.9:83.3 біо-бібліогр. словник : у 5-ти т. – Київ, 1965. – Т. 4 : А – К. – У-45 С. 557-558.

Тернистий шлях : 130 років від дня народження Миколи Зерова // Шкільна бібліотека. – 2020. – № 3. – С. 40-41 : іл.

Панченко В. Київський золотоуст : секрети ораторських тріумфів Миколи Зерова // День. – 2018. – 18 січ. – С. 9.

Панченко В. «Сон далекої Еллади...» : Микола Зеров: три літа у Баришівці // Київ. – 2017. – № 9-10. – С. 78-87.

*Підготувала Лариса Іванова,
бібліограф I категорії відділу наукової
інформації та бібліографії Хмельницької ОУНБ*